

Damesagen

En af de mest irriterende oplevelser i min gymnasietids dansktimer var vores lærers oplæsning af Henrik Ibsens skuespil »Et Dukkehjem«. Det skyldes ikke dansklæreren, for han læste godt op, men det skyldtes det skuespils hovedperson, som han læste. Jeg husker endnu Noras teatraliske og i mine øren bundforløjede udbrud, da hun forlader mand og børn. »Jeg vil være en personlighed,« læspede hun med stor gestus, mens manden stod forvirret tilbage. Jeg vil være en personlighed, læspede den forfinede og velbjergede burgøjsersdame i sine velhavende klunkestuer, og for at blive en personlighed vendte hun hjemmet ryggen og gik emanciperet ud i verden.

Det irriterende ved denne scene udspringer af det alt for krukke og selvoptagne ved den forkælede overklassefrues reaktion. Og når jeg altid har haft uvilje ved kvindesagen, hænger det sammen med kvindesagens nære forbindelse til Noras holdning. Hun var jo kvindesagskvinde og een af de første. Hendes drabelige attitude harmonerer på mange måder med kvindesagens formål. Og af Nora kan man udlede forskellige sandheder vedrørende kvindesagen.

For det første, at den i sin grundholdning er en overklassebevægelse, hvorfor det er berettiget, når den benævnes *damesagen* snarere end kvindesagen. For det andet, at den i udpræget grad er bestemt af romantikkens og liberalismens personlighedsdyrkelse, hvorfor begrebet om *den menneskelige værdighed* altid har slået i dens centrum. For det tredje, at dens formål er knyttet til en ganske abstrakt og dogmatisk forståelse af *lighed*, hvorfor dens sta-

dige tendens har været trangen til at gøre damerne mere lige end andre.

Det er med andre ord hovmodet, selvoptagetheden og trangen til at terrorisere kvinderne ind i en vedtaget adfærd, der virker frastødende ved damesagen.

2

Men at føle sig frastødt af damesagen er jo snart en smule suspekt idag, hvor alle partier og alle politikere bejler til damesagens stemmer, og som mandsperson at udtrykke denne følelse fører nemt til beskyldninger for had til damerne eller stivnen i et gammelt kønsrollemønster eller hvilke andre fraser, damesagen håndterer med virtuositet. At være betænkelig ved det vedtaget retfærdige og »fremskridtsvenlige« er jo overhovedet ensbetydende med at placere sig selv i bagstræbet og reaktionen, og når man ved, hvor løst disse grusomme anklager hænger på træerne, kan ens frygtelige skæbne ikke komme bag på én.

Alligevel bliver jeg ikke forliebt i damesagen af den grund, for jeg gider ikke tage snakken om kønsrollemønstre og bagstræb og retfærdighed alvorligt. Jeg vedkender mig min uvilje ved damesagen, men – jeg nærer denne uvilje af andre grunde end dem, som disse patenterede fortalere vil skyde én i skoene. Jeg har nemlig ikke spor imod, at en underkuet og ilde stillet gruppe i samfundet slås for bedre kår. Det er efter min mening både naturligt og forståeligt. Der er ikke nogen, der takker én for at bære på en krank skæbne i stilhed, og derfor skal man ikke gøre det, men sætte sig imod den så godt man kan. Samfundet er et slagsmål for at mele sin kage, og ingen interesse er på forhånd rigtigere og mere berettiget end andre.

For nogen tid siden læste jeg den gamle syndikalistfører Christian Christensens beretning om sin opvækst på Nørrebro i forrige århundredes København. Den har titlen »En rabarberdreng vokser op« og udspilles i det gamle Rabarberland i datidens elendige lejekaserner og usle forhold.

Christian Christensens far var blevet fortrukket af at gå arbejdsløs, og hans drukkenskab førte til, at han blæste på familien. Uden mindste blusel drak han det op, familien skulle leve af, og kom så svirende hjem og bankede børnene og gjorde konen gravid, så hendes elendighed voksede fra år til år. Og som hendes forhold var de fleste koners i lejekasernen. Besværede af stadige barnefødsler og usunde boliger var deres nød permanent. Hos den ældste dreng rådede en afmægtig forbitrelse over moderens situation.

Har man lidt kendskab til forholdene i landarbejderhjem omkring århundredskiftet, ved man, at Rabarberlandet ikke var noget enestående, og at kvindernes stilling var sådan, at deres protest imod den ville være til at forstå. De var jo uden mulighed for at hævde sig selv og børnene imod en tyrannisk ægtefælle. På nåde og unåde var de prisgivet hans luner. Hos disse forkuede kvinder ville en kvindesag til fremme af kvindernes situation i samfundet være en naturlig kamp for deres interesse.

3

Sagen blev imidlertid ikke til blandt underklassens kvinder, men overklassens damer, og derfor blev damesagen fra begyndelsen en abstrakt og teoretisk affære, præget af de velbjergedes trang til at stille sig i positur via et fint begreb og en dyr teori. For Mathilde Fibiger var der åbenlyst tale om en æstetisk og sværmerisk bestræbelse for »det kvindelige hjertes ret til at vælge«, og da Georg Brandes indførte Stuart Mills bog om »Kvindernes Underkuelse« her i landet, var det i forbindelse med hans kærlighedsforhold til en gift dame af det københavnske bourgeoisie. I selve sit anslag blev damesagen præget af dem, der havde rigeligt med penge og tid og kræfter. Vil man være ondskabsfuld, kan man sige, at den blev til som deres forsøg på at finde noget at tage sig til. Vil man være præcis, kan man nøjes med at konstatere, at sværmeriske damers idealisme gjorde

begrebet om menneskelig værdighed og lighed til noget centralt i damesagen.

Men derved blev den af en hovmodig og bedrevidende karakter. Jeg vil ikke nægte, at den på mange felter arbejdede for at bedre kvindernes kår i samfundet. Men dette arbejde var på den anden side altid forsynet med et idealistisk fortegn, hvorfor de profane samfundsmæssige forandringer i grunden blev anset for underordnede i forhold til den ideelle ligheds og værdigheds hævvelse. Den læsende Nora, der ville være en personlighed, blev noget uudskilleligt af damesagen. Den teatraliske attitude plejedes med omhu. Frejdigt og dristigt skulle damerne byde mændene trods. Frihedshungrende skulle man sprænge sine raslende lænker og blive til et *menneske*. På alle samfundslivets områder skulle man gøre mændene rangen stridig og vise, at man var et værdigt og ligestillet væsen.

At denne holdning udsprang af et mindreværdskompleks over for mændene og førte til en konkurrence på mændenes betingelser, havde damerne ikke blik for. At den samtidig måtte føre til et tyranni over for de kvinder, der ikke ønskede at konkurrere med mændene på mændenes betingelser, så man bort fra. Damesagen ønskede jo *kvindernes* frigørelse. Men at mange kvinder ikke ønskede frigørelse på damesagens vilkår, kunne og kan ikke akcepteres. De med damesagen uoverensstemmende kvinder kaldes forrædere mod deres eget køn, skønt jo dog forholdet lige så godt kan være det omvendte, at damesagen er et overgreb mod kvindekønnet.

Jeg kender ingen kvindelig *natur* og skal derfor afholde mig fra at dømme om, hvem der står for det sandt kvindelige. Men at damesagen i sin dogmatiske forståelse af frihed og lighed og værdighed indeholder et latent tyranni i forhold til de kvinder, der ønsker at indrette sig i livet efter deres eget hoved, er ikke til at bortforklare. Damesagens polemik mod de hjemmearbejdende husmødre forekommer mig f. eks. at være den groveste form for mistænkelig-

gørelse og nedvurdering, man møder i den offentlige debat. Damesagen går så vidt som til at skose deres udseende og påklædning. Husmødrene synes fredløse som jaget vildt. Ved deres funktion trodser de damesagens forståelse af, hvad der er menneskeligt og værdigt, og derfor skal de kanøfler.

Nora vil være en personlighed – og så skal alle kvinder være Nora!

4

»Af den fattige, arbejdende kvindes liv,« skriver Frederik Dreier i et lille skrift om Mathilde Fibigers breve vedrørende Clara Raphael, »kunne der samles en uendelighed af træk, der viser, at hun ofte er et langt mere nyttigt menneske end salondamen, at hun i viljekraft, i færdighed til at benytte livets forhold, i praktisk dygtighed overhovedet, gennemsnitligt står langt højere end den fine dame.« Den af vor første socialist her konstaterede modsætning imellem den fattige kvinde og salondamen er ikke til at komme udenom, når man vil forstå damesagen, men det blev salondamen, der i damesagen ville diktere den arbejdende kvinde hendes arbejdes art og form. I hundredåret for Dansk Kvindesamfunds oprettelse må man konstatere, at damesagen var og er de velbjergede idealisters forsøg på at tage patent på kvindekønnet og ensrette dets udfoldelse.

I sin jubilæumsbog om »Blåstrømper, rødstrømper, uldstrømper«, skriver den afgæede fordame Eva Hemmer Hansen i det afsluttende kapitel om damesagens sigte: »Og nøgleordet, hos os gennem de 100 år, og i dag i kvindesag verden over, er altid det samme – kvindens værdighed.« Det er unægteligt så sandt som det er sagt, men jeg spørger: er begrebet værdighed ikke et overklassebegreb? Er det ikke en luksus for dem, der har tid og råd til at interessere sig for noget så luftigt? Mad i munden og tøj på kroppen og arbejde til hånden ved man, hvad er. Men hvad er værdighed? Det er jo alting og ingenting. Det er et

begreb så vidtløftigt, at det unddrager sig en præcis definition.

Netop derfor er det brugbart for et foretagende, der ønsker at diktere. De for kvindens eller menneskets værdighed kæmpende bestemmer jo selv, hvad de vil forstå ved begrebet. Der kan således manipuleres ubegrænset med det. Og ved at manipulere med begrebet kan man tillige manipulere med dem, hvis velfærd man hævder at kæmpe for.

Damesagen er et manipulationsforetagende i den forstand, at den bygger på et metafysisk begreb om menneskelig lighed og værdighed, hvorefter de eksisterende kvinder og forhold altid vil have at rette sig. Den er et ægtefødt barn af en totalitær humanisme, udtryk for trangen til at beherske tilværelsen og medmennesket med ideen. Den er rethaverisk og fordringsfuld som en pedant på et kateder. Dens tale om, at kvindesag er menneskesag, er i så henseende karakteristisk. For mere selvretfærdigt kan jo ingen stille sig an end at gøre krav på at repræsentere både mennesket og menneskeligheden. Så er man lige ved at vokse ind i himlen. Og at indlade sig i debat med mulige modstandere er på denne baggrund en umulighed, for hvorledes kan man diskutere, hvad der er urørligt?

5

Den indgroede modvilje mod en principiel debat om damesagen synes fælles for damesagens fortalere, for de viger udenom med forargelse eller med en fad flovse. Eva Hemmer Hansens jubilæumsbog danner ingen undtagelse. Det er efter min mening kedeligt at læse et skrift, der så bevisligt vil placere damesagen i en principiel og idealistisk sammenhæng, men som lige så bevidst og ihærdigt smyger sig uden om principielle indvendinger.

Jeg har tidligere beskæftiget mig en del med Harald Nielsens og Sigrid Undsets kritik af ægteskabsloven fra 1922 og den dermed sammenhængende damesagsproble-

matik, og selv om jeg ikke føler mig i overensstemmelse med synspunktet, vil jeg til enhver tid hævde, at der er tale om en væsentlig og dybt borende argumentation. Om den skriver Eva Hemmer Hansen flot i sin bog: »Der er da heller ikke citeret bemærkelsesværdige principielle indvendinger fra debatterne – kun vor evige Catos refleksmæssige veråb.« Så nemt kan man komme uden om kritik. Ikke sandt: vor evige Cato! Hvem gider beskæftige sig med, hvad vor evige Cato refleksmæssigt indvender? Eva Hemmer Hansen og damesagen synes principielt at drukne principielle debatter i de små og indforståede fnis – samtidig med at man gør meget for at placere sin sag i princippernes høje luft.

Det viser sig i jubilæumsbogen deri, at damesagen meget højtideligt knytter sig sammen med menneskerettighedserklæringen. »Kvindesagen sejrede i 1948,« skriver Eva Hemmer Hansen med klang af pauker og trommer. Hvorledes sejrede damesagen i 1948? Jo, i 1948 vedtog FN erklæringen om menneskerettighederne, og da sejrede damerne, skriver Eva Hemmer Hansen – »sammen med de farvedes, de anderledestænkendes, de nationale mindretals, de underprivilegeredes, de besiddelsesløses sag.« Finere kan det jo dårligt være, og man ser næsten hundrede års damesag i en atmosfære af krudtrøg og henrettelser og revolution. Selv om det kun er på papiret, har damesagen skam taget del i krig og kamp.

Menneskerettighedserklæringen er som bekendt et ideologisk dokument, bygget på ideen om en given menneskelig lighed, og den bærer således tyranniets spirer i sig. Ligesom guillotinen kom i brug under den franske revolution for at sikre frihedens og lighedens og broderskabets sejr ved at forkorte dem, som Robespierre og skiftende magthavere fandt ulige, således vil konsekvensen af lighedsideologien altid være ophævelsen af dem, der findes at stride mod ideen. Konkret kan dette aflæses i damesagens holdning til de hjemmearbejdende husmødre. Og forudsæt-

ningen for denne utålsomhed over for humødrene er netop at finde i formålparagraffens proklamation af »fuld ligestilling af kvinder og mænd«.

I sig selv er dette jo et anstændigt formål. Hvis en kvinde keder sig ved at arbejde i hjemmet, er det i sin orden, at hun kan tage arbejde uden for hjemmet på lige fod med manden. Der er efter min mening ingen principiel indvending mod en kvindesags kamp for økonomisk og social ligheder. Men afgørende er det rigtignok, at man lader den enkelte kvinde om at bestemme, hvordan hun vil være lige, og at man således undlader at binde talen om lighed til en lighedsideologi, alle kvinder har at underordne sig.

Men denne udogmatiske og frie opfattelse af lighed har damesagen jo aldrig haft.

6

Den har ganske vist forsøgt at hævde det. Damesagen vil nødvendigvis erkende sit slægtskab med tyrannerne. Med mange ord prøver man at tale sig uden om det. I jubilæumsbogen vil også Eva Hemmer Hansen foretage den umulige sammenkædning af dogmerne om frihed og lighed og skriver til spørgsmålet om damesagens forhold til de hjemmearbejdende: »Kvindesagens holdning er, at kvinderne har ret til at tale med om, hvordan tingene ordnes, og at løsningen må anerkende den enkelte kvindes ret til at planlægge sin tilværelse.«

Det lyder jo godt. De før så foragtede husmødre synes ligefrem at få en slags eksistensberettigelse. Men man skal ikke lade sig bedrage af ordene, for de er ikke ment, som de er skrevet. I motiveringen for damesagens formålparagraf viser det sig, at der er nogle, der er mere lige end andre, for her hedder det først, at »den formelle ligestilling, som nu stort set har været gennemført i Danmark i et halvt århundrede, har ikke ført til afgørende ændringer i kønsrollemønstret«; dernæst hedder det, at »kvinderne gør sig ikke i samme grad som mændene gældende i det offentlige

liv, i faglige eller erhvervsprægede organisationer, i viden-skaben eller kunsten«. Og skal der være mening i disse udtalelser, er meningen at finde i kravet om et bestemt kønsrollemønster, ifølge hvilket kvinden har pligt til at gøre sig gældende i det offentlige liv med alle dets funktioner.

Damesagen kan tydeligvis ikke acceptere, at nogle kvinder ikke ønsker at gøre sig gældende i en offentlig sammenhæng. Vil kvinderne ikke forlade hjemmet med det gode, skal damesagen nok få dem til at gøre det med det onde. Og dens forargede anskrig, da justitsminister Thestrup for nogle år siden luftede tanken om at give kvinder mulighed for at være hjemme ved at give dem et økonomisk tilskud som honorar for det beløb, de derved sparede samfundet for til vuggestuer og børnehaver, siger noget om, hvordan damesagen forholder sig til de med ideen uoverensstemmende kvinder. Kun på papiret og i festskrifter er der frihed til at vælge sin tilværelse selv. Reelt er friheden begrænset til at vælge damesagens opfattelser.

Igennem alle ord og erklæringer lyder stadig Noras læsende, selv gode stemme: »Jeg vil være en personlighed.« Og at være en personlighed er i damesagens opfattelse identisk med at være en person i offentligt sammenhæng og med et »selvstændigt« åndsliv.

Und willst du nicht mein Schwester sein, dann schlag' ich dir dein Schädel ein!

(1971)